



ÇEKMEKÖY

Çekmeköy, iki kıtayı birbirine bağlayan; sosyal, iktisadi, turistik ve sanatsal dinamikleriyle sadece Türkiye'nin değil dünyanın kalbi sıfatını hak eden; yeryüzünün en büyük ve en güzel şehirlerinden biri olan İstanbul'un 39 ilçesinden birisidir. Aynı zamanda bu şehrin Anadolu yakasında yer alan ilçelerinden biri olarak yeşil ormanı, nefis menba suları ve son dönemde öne çıkan modern yerleşim alanlarıyla ona hayat verir. Bir anlamda mesire alanları, huzur veren atmosferi, doğal zenginliği ve bitki örtüsüyle asûde bir yaşam merkezi olarak öne çıkar.

Çekmeköy, 1994'ten beri Ümraniye'ye bağlı belde belediyelerinden biriydi. Ancak 22 Mart 2008 tarih ve 26824 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 5747 Sayılı Kanun ile ilçe vasfı kazandı. 29 Mart 2009 seçimleriyle de İstanbul'un yeni ilçeleri arasına girdi. Çekmeköy ilçe olunca daha önce ilk kademe belediyesi olarak hizmet veren Alemdağ, Taşdelen ve Ömerli'nin bu tüzel kişilikleri de sona erdirilip yeni ilçeye dahil edildi. Böylece Çekmeköy, 17

mahalle ve 4 köyden meydana gelen büyük bir ilçe oldu. Alemdağ, Aydınlar, Çamlık, Çatalmeşe, Cumhuriyet, Ekşioğlu, Güngören, Hamidiye, Kirazlıdere, Mehmet Akif, Merkez, Mimar Sinan, Nişantepe, Ömerli, Soğukpınar, Sultançiftliği ve Taşdelen mahallelerinden oluşan Çekmeköy'ün artık Reşadiye, Hüseyinli, Sırapınar ve Koçullu diye 4 köyü de bulunuyor.

Coğrafi olarak Çekmeköy, İstanbul'un Anadolu yakasındaki Alemdağ ormanlarının güney batı kesiminde bulunan Keçiağılı Tepesi yamaçlarında kuruludur. Denizden yüksekliği 100 metre olan ilçe, 48,08 (14.800 hektar) kilometrekarelik bir alana sahiptir. Nüfusu ise 2011 genel nüfus sayımına göre 183 bin 13 kişidir. Çekmeköy'ün kuzeybatısında Beykoz, kuzeydoğusunda Şile, güneybatısında Ümraniye, güneydoğusunda ise Sancaktepe ilçeleri yer alır. Çekmeköy ve civarı Akdeniz ve Karadeniz iklimlerinin geçiş bölgesinde bulunduğu için ılıman bir iklime sahiptir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar ise ılık ve yağışlı geçer. Ancak yüksek nem yüzünden sıcaklar daha sıcak, soğuklar daha soğuk hissedilir. Haziran en sıcak, Ocak en soğuk aylardır. İlçede yaşanan en uzun mevsim ise sonbahardır.

Köylerin Kuruluş Tarihleri Hakkında

İnsanlar genellikle nereden geldiklerini, atalarının kimler olduğunu, üzerinde yaşadıkları yerleşim yeri isminin nereden geldiğini, kısacası geçmişini merak ederler. Eğer yazılı kaynaklar varsa merak edilen bu tür konulardan bazılarının cevapları rahatlıkla bulunabilir. Yerleşim yerleri, önemli görevlerde bulunmuş devlet adamları ve memurlar hakkında bilgilere ulaşmak sıradan insanlara göre daha kolaydır.

Yazılı kaynaklardan elde edilen bilgiler haricinde kulaktan kulağa aktarılan şifahi bilgiler de vardır. Ancak bunlar yazılı kaynaklardan elde edilen bilgiler kadar muteber değildir. Özellikle yerleşim yerlerinin isimleri ile ilgili bu tür şifahi malumat oldukça çoktur. Ne varki bu bilgilerin çoğunun aslı yoktur.

Bugünkü Çekmeköy ilçesini oluşturan köylerin kuruluş tarihleri ve isim kaynakları ile ilgili durum da böyledir. Sadece Reşadiye Köyü bu değerlendirmenin dışındadır. Reşadiye diğerlerine göre oldukça yakın sayılabilecek bir dönemde kurulduğu için gerek isim kaynağı, gerekse kuruluşu ile ilgili sarıh bilgiler mevcuttur.

Diğer köylere gelince: Çekmeköy, Sırapınar, Hüseyinli, Ömerli, Koçullu, Alemdağ ve Sultançiftliği köylerinin kuruluş tarihleri ve isimlerinin menşei hakkında farklı ve kesin olmayan bilgiler mevcuttur. Aynı şekilde köylerin kuruluşu ile ilgili tahmini bir tarih dilimi verebilmek mümkündür. Bu köylerle

ilgili bilgi elde edebileceğimiz kaynakların başında Osmanlı arşivleri ve Üsküdar'ın Osmanlı dönemine ait mahkeme kayıtları olan şeriye sicilleri gelir.

Bölge Orhan Gazi döneminde fethedilmiştir. Ancak köylerin isimlerine en erken ulaşabildiğimiz dönem Kanuni Sultan Süleyman dönemidir. Kanuni döneminde tutulan tapu tahrir kayıtlarını ihtiva eden defterlerde Çekmeköy[1], Hüseyinli[2], Sırapınar[3] ve Koçullu[4]; yine aynı döneme ait şeriye sicillerinde de bu köylerle birlikte Alemdağı[5] ve Ömerli[6] köylerinin isimleri geçer. Bu verilerden hareketle 1520'li yıllarda Çekmeköy, Hüseyinli, Sırapınar, Alemdağı, Ömerli ve Koçullu köylerinin varlığından kesin olarak söz edilebilir. Ne var ki kuruluşları ile ilgili olarak yukarıda da belirtildiği gibi kesin bir tarih vermek mümkün değildir. Türklerin bölgeyi fethetmesi ve buralarda kalıcı hale gelmesiyle birlikte ve 1520 tarihinden önceki zaman dilimi yani 1400'lü yılların başı ile 1500'lü yılların başı arasında kurulmuş olduklarını kesin olarak ifade edebiliriz.

Tahrir kayıtlarının olduğu tarihlerde köyler idari bakımdan Yoros (Beykoz) kazasına bağlı olarak gözükmektedir. Yoros Kazası da Kocaeli Sancağı'na tabi idi[7]. Buna karşın köyler adli bakımdan ise Üsküdar'a bağlıydılar. Buna göre yargı merkezi olarak Üsküdar Kadılığı ile yönetim merkezi olarak Yoros Kazası (Beykoz) ve dolayısıyla Kocaeli Sancağı aynı yerleşim alanına hitap etmekteydi[8].

Tahrir kayıtlarına göre bu tarihlerde Çekmeköy toprakları, Beykoz yani o dönemdeki adıyla Yoros Kalesi'nin tımar arazisi idi. Bir başka deyişle, Çekmeköy arazisi Yoros Kalesi'ni korumakla görevli kişilerin tasarrufu altındaydı. Köylüler ekip biçtikleri araziden elde ettikleri ürünlerin vergisini köyün tımar sahibi olan Yoros Kalesi mustahfızlarına (muhafızlarına) tımar olarak veriyorlardı. 1519-1520 tarihlerinde Çekmeköy'ün tımarının Durmuş oğlu Hüseyin ile Mehmed oğlu Hamza isimli şahıslara aitti[9].

Yoros kazasına bağlı Hüseyinli Köyü'nün toprakları, Rumeli Hisarı yani o dönemdeki adıyla Boğazkesen Kalesi'nin tımar arazisi idi. Hüseyinli Köyü arazisi Boğazkesen Kalesi'ni korumakla görevli kişiler tarafından tasarruf ediliyordu. Köylüler ekip biçtikleri araziden elde ettikleri ürünlerin vergisini köyün tımar sahibi olan Boğazkesen Kalesi muhafızlarına tımar olarak veriyorlardı. 1519-1520 tarihlerinde Hüseyinli Köyü'nün tımarı Boğazkesen Kalesi muhafızlarından Abdullah oğlu Katib Hasan isimli kişiye aitti[10]. Yine 1523 tarihli Kocaeli Sancağı'na ait başka bir tapu tahrir defterinde Hüseyinli Köyü topraklarının Boğazkesen Kalesi dizdarı Rüstem oğlu Katib Mehmed ve Yusuf oğlu Mustafa'ya tımar olarak verilmişti[11].

Kanuni Sultan Süleyman dönemine ait tapu tahrir kayıtlarını ihtiva eden

defterlerde Sırapınar Köyü ile ilgili farklı bilgiler de bulunmaktadır. Mesela, Sırapınar Köyü'nün diğer bir adının da Ayna Hoca (Eyne Hoca/İne Hoca da olabilir) olduğu anlaşılmaktadır. Sırapınar ya da diğer adıyla Ayna Hoca Köyü bu tarihte Çeribaşı Hürmüz oğlu Mustafa isimli kişiye tımar olarak verilmiştir. Hem nüfusu hem de verdikleri vergiler dikkate alındığında Sırapınar Köyü'nün 1520'li yıllarda iktisadi ve sosyal bakımdan oldukça gelişmiş olduğu görülmekteydi[12].

Yoros Kazası'na bağlı bir köy olan Koçullu Köyü'nün gelirleri de Hüseyinli Köyü'nde olduğu gibi Mustafa oğlu Ahmed isimli başka bir Boğazkesen Kalesi muhafızına tımar olarak verilmişti[13]. Şeriye sicillerindeki bilgilere göre de Alemdağı ve Ömerli Yoros kazasına bağlı birer köy idi.

KÖY İSİMLERİNİN KAYNAĞI

Çekmeköy: Köylerin isimlerinin menşesine gelince: Bu konuda kesin bilgi olmamakla birlikte araştırmacılar tarafından bazı görüşler ileri sürülmüştür. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi'nde belirtildiğine göre Çekmeköy, Fatih döneminde yedi kardeş tarafından kurulmuştu. Bu yedi kardeşten altısı eşkıyalar tarafından öldürülürken, yedincisi “çekme tetiği” diyerek kurtulmuş ve köyün adı Çekmeköy olmuştu[14]. Başka bir kaynakta da köy halkının evlâd-ı fâtihândan olup çok eski bir köy olduğu belirtilir[15]. Çekmeköy ile ilgili bu iki rivayetin dışında 19. yüzyıl öncesine giden bir bilgi bulunmamaktadır.

Sırapınar: Kaynaklarda isminin nereden geldiği konusunda kesin bir bilgi yer almıyor. Ancak köyün diğer bir adının da tahrir defterlerinde Ayna Hoca olarak geçmesi Ayna Hoca isimli kişinin köyün kuruluşu ile bir ilgisinin olduğunu gösteriyor. Başlangıçta Ayna Hoca isimli kişiye köy mülk olarak verilmiş ve bu kişiye atfen de kişinin ismi Ayna olarak anılmış olabilir. Daha sonraları da köyde çok sayıda su kaynağının olması nedeniyle, adı Sırapınar olarak değiştirildiği söylenir.

Osmanlı Devleti, fetihlerde yararlılık gösteren devlet adamı, komutan ve askerlere fethedilen bölge topraklarından araziler tahsis ederdi. Temlik olunan araziler karşılıksız verildiği gibi belirli bir bedel mukabilinde de verilebilirdi[16]. Hüseyinli ve Ömerli köylerini de bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Muhtemelen Hüseyinli Köyü Hüseyin isimli bir kişiye, Ömerli Köyü de Ömer adında bir şahsa temlik olarak verilmiş ve temlik sahiplerinden dolayı da bu isimleri almışlardı.

Koçullu: Koçullu ismi ile ilgili sarıh bir bilgi mevcut değildir. Ancak isimden hareketle bir tahmin yürütmek mümkündür. Bilindiği gibi koçu eskiden

kullanılan araba çeşitlerinden birine verilen addır. Bu köy halkı da arabacılık yaptığından dolayı köyün bu ismi aldığı belirtiliyor.

Menkıbeden Doğan Köy: Alemdağ: Alemdağ ile ilgili biraz daha farklı bilgiler bulunuyor. Alemdağ, bölgenin en yüksek dağlarından birisi olmasının yanı sıra, bu bölgenin Türkler tarafından fethedilmesine öncülük eden ve Alemdar olarak bilinen ünlü Türk kumandanı Tur Hasan Bey'den ismini almıştır[17]. Tur Hasan Bey'in lakabı olan "alemdar" kelimesi; bayrağı ya da sancağı taşıyan ve bir işe öncülük eden kişi anlamına gelir. Alemdağ'da medfun olan diğer adıyla Alemdar Baba bu bölgenin fethine öncülük eden, burada yaptırmış olduğu kalede Bizanslılarla savaşıp şehit olduğu rivayet edilen şahsiyettir. Bu konu menkıbelerde teferruatlı olarak işlenmiştir.

Alemdar Baba Menkıbesine göre Sultan Turasan (Tur Hasan), Danişmend Gazi'yle birlikte Halife tarafından İslam askerlerine komutan tayin edilerek gaza için görevlendirilir. Sultan Turasan gaza arkadaşlarıyla birlikte İstanbul'u fethetmek üzere bir akıncı birliği ile yola çıkar. Kocaeli civarındaki pek çok yeri fethettikten sonra Alemdağ'a kadar gelir. Burada bir kale yaptırır ve Selçuklular ile Danişmendliler'in ortak bayrağı olan meşhur siyah "alem"lerini kalenin burçlarına diktirir. Bu alemlerin diktirilmesinden sonra halk arasında buradaki dağ "Alemdağ", Tur Hasan Bey de "Alemdar Baba" adıyla anılmaya başlar. Bu menkıbede de görüldüğü gibi, Alemdar Baba (Tur Hasan Bey) Çekmeköy bölgesinin fethedilmesinde kahramanlığı ile destanlaşmış bir kumandan idi. Halkın zihinlerinde de bir eren, şeyh, veli ve bir şehit olarak derin izler bırakmıştı. Bundan dolayı Türk halkı, bu değerli şahsın ismini köylerine vermişti[18].

Osmanlı belgelerinde ise burası Alemdağı olarak geçiyor. Fakat Cumhuriyet döneminde bir süre Alemdar olarak kullanılır. Daha sonra hem buradaki sakinlerden hem de kamuoyu ve basından gelen eleştiriler üzerine Alemdar ismi, 23 Aralık 2005 tarihli ve 26032 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanıp yürürlüğe giren kararla tekrar Alemdağ'a dönüştürülür[19].

Laz Köyü'nden Reşadiye'ye: Reşadiye Köyü'nün hem kuruluşu, hem de isminin menşei çok açık belgelere dayanır. Çünkü Reşadiye'nin kuruluşu diğer köylere göre oldukça geç bir dönemde oldu. Köy adını, dönemin Osmanlı Sultanı Mehmet Reşad'dan alıyordu.

Tarihimizde 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Hopa ve civarı Ruslar tarafından işgale uğramıştı. İşgalle birlikte Müslüman köylerinde Ruslar'ın zulüm, tehdit ve baskıları da arttı. Bunlara dayanamayacak duruma gelen pek çok insan evini, mallarını, köylerini terk edip İstanbul'a hicret etti. Kısa bir süre İstanbul'un çeşitli yerlerinde ikamet ettirildiler. Daha sonra

Alemdağ bölgesinde bulunan Hazine-i Hassa çiftliklerinde iki ayrı mahalleye geçici olarak yerleştirildiler[20]. Bunlara Hopa muhacirleri, Gürcü muhacirler, Laz muhacirler ve Batum muhacirleri denildi.

Köyün resmi olmayan ilk ismi Laz Köyü idi. Bunların geldiği dönemde Sultan II. Abdülhamid tahtta olduğu için köye önce Hamidiye ismi verilmek istenmiş²⁵ ve yapılan girişimler sonucu Şura-yı Devlet kararıyla 26 Şubat 1889 tarihinde Hamidiye Köyü olarak karar çıkmıştı. Ancak bunun için padişah iradesi alınamadığından resmîyet kazanamadı. II. Abdülhamid'den sonra Osmanlı tahtına geçen Sultan Mehmed Reşad döneminde buradaki muhacirlerin girişimleri sonucu, 30 Aralık 1911 tarihli padişah iradesiyle köyün adı Reşadiye oldu.

Nüfus Defterlerinde Çekmeköy

Köylerin nüfusu ile ilgili en net bilgiler 19. yüzyılın ortalarına aittir. Bu dönemlere ait yapılan nüfus sayımları ve tutulan kayıtlar bu bilgileri elde etmemizi sağlamaktadır.

İmparatorlukta modern anlamda yapılan bu ilk nüfus sayımında tutulan defterlerdeki verilerden hareketle, Çekmeköy ve Çekmeköy'e bağlı diğer köylerin hane nüfuslarının sayısal olarak büyüklüğü, hanedeki fertlerin kuşak ve akrabalık açısından birbirleriyle olan ilişkisi, hane fertlerinin doğum ve ölüm kayıtları ve yaşlarına dair mevcut verilerden nüfusun yaş ortalaması, doğurganlık ve ölüm oranlarına ilişkin veriler gibi pek çok alandan bilgilere sahip olunabilmektedir. Defterlerde başta hane reisi olmak üzere her hanede çalışan veya çalışabilir durumdaki şahısların mesleği, meşgul olduğu iş, yıllık kazançları ve bu kazançlardan alınan vergi oranları kaydedilmiş olduğundan bu verilerin de değerlendirilmesi mümkün olmaktadır. Böylece, imparatorlukta modern anlamda ilk kez yapılan bir nüfus sayımındaki verilerden hareket edilerek bu yıllarda Çekmeköy köylerindeki yaşamın genel görüntüsü ortaya çıkarılabilir.

Elimizde Çekmeköy, Hüseyinli, Sırıpınar, Koçullu, Ömerli, Alemdağı ve Sultançiftliği'ne ait nüfus defterleri bulunmaktadır. Sadece Müslüman ahalinin kaydedildiği Çekmeköy, Hüseyinli, Sırıpınar, Koçullu ve Ömerli köylerinin nüfus defterleri II. Mahmud dönemine (1248/1832) ait iken; Alemdağı ve Sultançiftliği nüfus defterleri 1858 (Sultan Abdülmecid dönemi) tarihli olup sadece Ermeni reaya kaydedilmiştir.

Nüfus defterlerinde sadece erkekler kaydedilmiş olup kadınlarla ilgili herhangi

bir bilgi bulunmamaktadır. Köyde bir aylık bile olsa en küçük erkek çocuktan en yaşlı erkeğe kadar herkes kaydedilmiştir. Buradan köylerle ilgili erkek nüfus sayısı, yaş grupları hakkında kesin bilgilere ulaşırız. Ancak kadınlarla ilgili kesin bilgilere ulaşmak mümkün değil. Sadece tahmin yapabiliyoruz. Bunu da erkek ve kadın sayısının dengeli ya da birbirine yaklaşık olarak eşit olduğunu varsayarak, toplam nüfusu erkeklerin iki katı olarak hesaplıyoruz ve değerlendiriyoruz. Hane sayıları da belirtilmediğinden yine her hanede ortalama 5 kişinin yaşadığını farzedip ortalama hane sayısını çıkarabiliyoruz. Buna göre Çekmeköy'ün bu tarihteki tahmini toplam nüfusu 130 kişi ve hane sayısı 26; Hüseyinli'nin nüfusu 112 ve hane sayısı 23; Sırapınar'ın nüfusu 124 ve hane sayısı 25; Koçullu'nun toplam nüfusu 88 ve hane sayısı 18 iken; Ömerli'nin hane sayısı 57 ve tahmini nüfusu da 284'tür[21].

Beş köy birlikte ele alınacak olursa; bu tarihte köylerin toplam nüfusu yarısı erkek yarısı kadın olmak üzere 738; hane sayısı toplamı da 149'dur.

Alemdağı ve Sultançiftliği'ne ait nüfus defteri incelediğimiz diğer köylerdeki nüfus defterinden hem şekil, hem muhteva hem de tarih bakımından farklıdır. 1858 yılına ait bu defterde sadece Alemdağı ve Sultançiftliği'nde bulunun erkek Ermeni reaya nüfus kayıtlarına geçirilmiştir. Müslüman nüfus kaydedilmemiştir. Buna göre Alemdağı ve Sultançiftliği'nde 90 erkek nüfusun yanında 90 kadın olduğu varsayılırsa toplam Ermeni nüfusun 180 civarında olduğunu söyleyebiliriz[22].

Temettuat Defterlerinde Çekmeköy

Çekmeköyle ilgili detaylı bilgi veren kaynaklardan bir diğeri de 1840 ve 1844 yıllarında tutulmuş olan temettuat defterleridir. Bu defterlerde sadece hane sahiplerinin isimleri bellidir. Ailenin diğer üyeleri ile ilgili bilgi yoktur. Fakat hane sahibinin tasarruf ettiği arazi çeşitlerinden sahip olduğu hayvanlara, ödediği vergi çeşitlerinden menkul ve gayrimenkullerinin değerlerine kadar pek çok konuda bilgi elde edilebilmektedir.

1840 Yılında Çekmeköy İlçesinin Nüfusu 754 Kişiydi

1840 yılı temettuat defterlerine göre Alemdağ Ermeni Köyü Üsküdar Toptaşı'ndaki Valide Sultan Camii imaretinin vakfı idi. Köyde 21 hane Ermeni aile ve bir çiftlik bulunmaktaydı. Buna göre, çiftlikte de ortalama 10 kişinin yaşadığı varsayılırsa 1840 yılındaki Ermeni Köyü nüfusunu 94 olarak belirtebiliriz[23].

Çekmeköy’de ise hane sayısı 22 idi. Köyde ayrıca Aziz Mahmud Efendi Zaviyesi’nin vakfına ait Ahmed Gümüş Efendi Çiftliği, Yeni Camii vakfı olan ve Dergâh-ı Âli kapucubaşlılarından Hasan Ağa’nın Baltacı Çiftliği olmak üzere iki çiftlik de vardı. 22 hane haricinde Ahmed Gümüş Efendi Çiftliği’nde çalışan dört yabancı yavaşmanın emlakı da defterde ayrıca belirtilmişti. Buradan hareketle çiftliklerde çalışanları da hesaba katarsak köydeki Müslüman nüfus tahminen 100 civarında idi. Çiftlikteki dört yabancı yavaşmayı da aynı hesapla 14 kişi farzederek Çekmeköy’de yaşayan tahmini toplam nüfusu 114 olarak belirtebiliriz[24].

Hüseyinli Köyü’nde ise 24 hane bulunmakta olup tahmini nüfusu 96 idi. Ömerli’de ise 63 hane vardı ve bunlardan bir hane reisi Kıpti-i Müslim, bir hane reisi de gayrimüslimdi. Bunların haricinde başka köy ve kazalarda ikamet edip de Ömerli’de emlakı olan şahıslar defterde ayrıca belirtilmişti. Bunların sayısı da altı idi. Başka köy ve kazalarda ikamet edip de Ömerli’de emlakı olan şahıslar hesaba katılmazsa Ömerli’nin bu tarihteki tahmini nüfusu 252 idi[25].

Sırapınar Köyü’nün hane sayısı 23 olup, bir hane resinin Kıpti-i Müslim olduğu görülmektedir. Buna göre Sırapınar’ın tahmini nüfusunu 92 olarak ifade edebiliriz[26].

Sultançiftliği Köyü bu tarihte Üsküdar’daki Atik Valide Sultan Vakfı’na ait bir yerleşim yeri olarak kaydedilmişti. Köyde 9’u Müslüman ve 15’i Ermeni reayaya ait toplam 24 hane bulunmaktaydı. Ayrıca Üsküdar Ayazma Mahallesi’nde ikamet eden Emin Efendi’ye ait iki çiftlik ve Üsküdar Toptaşı’nda ikamet eden mütevelli Hacı Hüseyin Ağa’nın karısına ait emlak bilgileri de deftere kaydedilmişti. Bunlara göre köyün tahmini nüfusunu 36 Müslüman, 60 Ermeni, 10 çiftlikte çalışanlar olmak üzere 106 olarak ifade edebiliriz[27].

1844’te Çekme Köyü’nün Nüfusu 100 Civarındaydı

1844 kayıtlarına göre Çekmeköy’de 20 hane mevcuttu. Ayrıca başka yerleşim yerlerinden 6 kişiye ait emlak ve arazi de vardı. Bunlardan Üsküdar’da Atik Valide Sultan Vakfı’ndan olan Baltacı Çiftliği mutasarrıfı ve aynı zamanda kuyumculuk yapan Kirkor Çorbacıyan’ın sahip olduğu emlak ve arazi ile köy yakınındaki bir çiftliğe mutasarrıf olan sarraf Fransız Tobini Bazergan’ın karısı Angeliko’nun sahip olduğu emlak ve arazi miktarı dikkat çekicidir. Bu iki çiftliği de hane olarak kabul edersek Çekmeköy’de 20 müslüman ailenin yanında iki gayrimüslim hanenin varlığından söz edebiliriz. Her bir çiftlikte ortalama on kişinin çalıştığını varsayarsak bu tarihteki tahmini toplam köy

nüfusunu 80 Müslüman ve 20 gayrimüslim (çiftlik çalışanları varsayılan) olmak üzere 100 civarında olduğunu ifade edebiliriz[28].

Hüseyinli Köyü'nde 23 hane vardı. Hüseyinli Köyü'nde tamamen Müslümanların ikamet ettiği görülmekte olup herhangi bir gayrimüslim ailenin kaydı bulunmamaktaydı. Hariçten emlak ve arazi sahibi olanlar hesaba katılmadan bu tarihteki tahmini toplam Hüseyinli nüfusunu 92 olarak ifade edebiliriz[29].

Koçullu Köyü'nde ise 22 hane ve bunların haricinde dört kişiye ait emlak ve arazi kaydı vardı. Buna göre köyün bu tarihteki toplam nüfusu ortalama (88+8) 96 idi[30].

Ömerli Köyü'nün hane sayısı 63 olup; köyün toplam tahmini nüfusu 252 olarak görülmektedir[31].

Sırapınar'a ait defterde 20 hane kaydı yer alıyordu ve köyün tahmini nüfusu da 80 idi[32].

Çekmeköy'de Meslek Grupları

Çiftçilik, kömürcülük, odun arabacılığı, süpürgecilik, demircilik, gemicilik gibi meslek gruplarının ağırlıklı olarak bulunduğu bölgede ticari faaliyetlerin yapıldığı da temettuat defterlerindeki kayıtlardan ayrıca anlaşılmaktadır.

Çekmeköy İstanbul'a Hayat Veren Can Damarı İdi

İstanbul sınırları içerisinde Çekmeköy coğrafyasının önemli bir yeri vardır. Burası ormanlarıyla adeta şehrin oksijen depolarından biridir. Bünyesinde barındırdığı bitkiler, kuşlar, böcekler ve diğer canlılarla birlikte ormanların insan hayatı üzerinde önemli etkileri olmuştur[33].

İstanbul'da ormanı görmek için Bentlere ve Alemdağı'na kadar gitmek lazımdır. Buralarının çamları ormandan ziyade adeta saksıda yetişmiş çiçek ağaçlarına benzer[34].

Çekmeköy geçmişte de bir orman ve çiftlik bölgesi idi. Bizans döneminde Beykoz'dan Alemdağ'a kadar olan bütün alan ormanlarla kaplıydı. Meludion denilen yerde Bizans İmparatoruna ait bir av köşkü bulunmaktaydı. Bizans

İmparatoru Kontakuzinos, kızı Teodora'yı Osmanlı Sultanı Orhan Bey'e vermiş, fakat bu yol ile amacına ulaşamayınca tacını ve tahtını bırakarak Alemdağ'ndaki Mangallar Manastırı'nda keşişlik yapmaya başlamıştı[35].

Osmanlı döneminde İstanbul'un odun ve kömür ihtiyacının önemli bir kısmı aynı zamanda gezi, avlanma, eğlence ve mesire alanı olan Çekmeköy bölgesindeki ormanlardan karşılanmaktaydı. Sırapınar, Ömerli, Hüseyinli ve Koçullu gibi köylerde ahalinin çoğu geçimini odunculuk ve kömürcülüğten sağlıyordu. Genellikle dağlardan ve korulardan temin edilen odun ve kömürler önce araba ve hayvan sırtlarında en yakın iskelelere getirilir, buralardan da deniz yoluyla İstanbul'a nakledilirdi[36].

Çekmeköy ve çevresi hem tarım hem de hayvancılığa elverişli bir alan olduğundan başta Çekmeköy, Alemdağ, Sultançiftliği, Ömerli, Hüseyinli ve Taşdelen olmak üzere bölgede çok sayıda çiftlik bulunmaktaydı. Başta temettuat defterleri olmak üzere arşiv belgelerinden bu çiftliklerin durumu hakkında önemli bilgilere sahip olmaktayız.

Çekmeköy ilçesinin sahip olduğu havza İstanbul'un ve Türkiye'nin en önemli doğal alanlarından biridir. İstanbul'un en iyi kaynak suları bu bölgede bulunur. Çok zengin bir habitat ve tür çeşitliliği içeren havzada meşe ormanı, fundalık, mera, turbalık ve sulak alanlar gibi doğal yaşam alanlarının çok güzel bir mozayığı yer alır. Burasının en önemli özelliklerinden biri de Doğu Akdeniz ve Doğu Avrupa ülkelerinin en büyük fundalıklarına ev sahipliği yapmasıdır. Bu fundalıklar dünyanın en nadir habitatlarından biri olarak kabul edilir. Bünyesinde çok sayıda bitki, kuş, böcek, sürüngen ve amfibyum türleri barındırır.

Özellikle İstanbul'da tanımlanan yedi önemli bitki alanından biri olan Ömerli havzasında toplam bitki ve hayvan türü sayısı tam olarak bilinmemekle birlikte, havzada en az 37 nadir bitkinin yetiştiği Doğal Hayatı Koruma Derneği tarafından tespit edilmiştir. Bunlardan en az on tanesi sadece Türkiye'ye özgü bitki olup, dünyanın başka hiçbir yerinde doğal olarak yetişmez[37].

Çekmeköy bölgesi üzerinde bulundurduğu su, orman vb. doğal güzellikleriyle eğlenme, dinlenme ve mesire alanı olmasının yanında temiz havası bol oksijeni ile aynı zamanda dertliler için bir şifa yeridir. Geçmişten beri pek çok insan hastalık ve dertlerine şifa bulmak için bu bölgeye gelmişlerdir. Yine Çekmeköy, başta Osmanlı padişahları olmak üzere yerli ve yabancı devlet adamlarının hem eğlenmek hem de şifa bulmak için sıkça ziyaret ettiği bir bölge olmuştur.

Çekmeköy bölgesi her meslek grubundan insanların da ilgisini çekmiştir. Çekmeköy şairlerin şiirlerine, yazarların hikâye, roman ve anılarına,

gazetecilerin köşelerine, ressamın tablolarına yani sanatçıların her türlü sanat eserine konu olmuştur.

19. yüzyılda dünyadaki gelişmelere paralel olarak Osmanlı Devleti işgaller, isyanlar, muhacirlerin gelişi vb. gibi çok önemli siyasi, iktisadi ve toplumsal olaylara maruz kalmıştır. Bu gelişmelerden başkente yakınlığı dolayısıyla Çekmeköy ve civarı en çok etkilenen bölgelerden biri olmuştur.

Cumhuriyet Sonrasında Çekmeköy

Cumhuriyetin kurulmasından sonra el birliği ile ülke kalkındırılmaya başlandı. Mülki ve idari konularda bazı değişiklikler yapıldı. Bu dönemde İstanbul'un altı kazası mevcuttu (Üsküdar, Adalar, Beyoğlu, Bakırköy, Şile ve Çatalca). Bunlara 1928 yılında bunlara Kartal, Beykoz ve Silivri de eklenerek dokuza çıkarıldı. Başta yollar olmak üzere imar faaliyetlerine hız verildi[38]. 1936 yılında Çekmeköy, Reşadiye, Alemdar ve Sultançiftliği Üsküdar'a bağlı köy durumundaydı. Bu tarihlerde Üsküdar kaymakamlığının adı geçen köylerin imarı ile ilgili ciddi projeleri olmuştur.

İstanbul Vilayeti'ne bağlı köyler için 1938 yılında kapsamlı bir kalkınma programı hazırlandı. Bu program yapılırken köyler nüfuslarına göre dört kategoriye ayrıldı. Nüfusu 1.000'den yukarı olanlar A-kategorisi, 500'den yukarı olanlar B-kategorisi, 150- 500 arası olanlar C-kategorisi ve nüfusu 150'den aşağı olanlar D-kategorisinde değerlendirildi.

Bu kategorilere göre köylerin ihtiyaçları ve öncelikleri belirlenerek yapılacak işler planlandı. Çekmeköy bölgesindeki köylerden (A) kategorisine giren köy bulunmamaktaydı. Ömerli (B) kategorisinde ele alınırken, Hüseyinli, Sırapınar, Alemdar, Çekmeköy, Reşadiye ve Sultançiftliği (C) kategorisinde, Koçullu Köyü de (D) kategorisinde değerlendirilmişti.

1938 yılında Ömerli Köyü Beykoz Kazası'na bağlıydı. Nüfusu 563 olup, 1938 senesi köy gelirleri toplamı da 4.391 lira idi. Hüseyinli Köyü Beykoz'a bağlı olup, nüfusu 242, 1938 senesi köy gelirleri toplamı 1.275 liraydı. Sırapınar da Beykoz'a bağlı olup nüfusu 214, köy gelirleri toplamı da 919 lira olarak belirtilmişti. Yine bu tarihte Alemdar, Çekmeköy, Reşadiye ve Sultançiftliği Üsküdar Kazası'na bağlı birer köydü. Alemdar Köyü'nün nüfusu 330, 1938 senesi köy gelirleri toplamı 2.520 lira; Çekmeköy nüfusu 250, 1938 senesi köy gelirleri toplamı 1.602 lira; Reşadiye'nin nüfusu 250, 1938 senesi köy gelirleri toplamı 1.311 lira ve Sultançiftliği Köyü'nün nüfusu 187, 1938 senesi köy gelirleri toplamı da 1.611 lira idi. (D) kategorisinde bulunan Koçullu Köyü'nün 1938 yılındaki nüfusu 132 ve köy gelirleri toplamı da 763 lira olarak

belirtilmişti[39].

1950 yılı nüfus sayımlarına göre Alemdar, Çekmeköy, Sultançiftliği ve Reşadiye yine Üsküdar kazasına bağlı Kısıklı nahiyesine tabi köy durumundaydı. Bu tarihte Alemdar'ın 499, Çekmeköy'ün 448, Reşadiye'nin 312 ve Sultançiftliği'nin 300 nüfusu vardı[40]. Ömerli, Hüseyinli, Sırapınar ve Koçullu köyleri de Beykoz kazasının Mahmutşevketpaşa nahiyesine bağlıydı.

1960 yılında ise Alemdar, Çekmeköy, Sultançiftliği ve Reşadiye yine Üsküdar kazasının Kısıklı Bucağı'na bağlı birer köy idi. Yine 1960 yılında Alemdar'ın 690 (408'i erkek, 282'si kadın), Çekmeköy'ün 461 (269'u erkek, 192'si kadın), Reşadiye'nin 331 (160'ı erkek, 171'i kadın) ve Sultançiftliği'nin 365 (210'u erkek, 155'i kadın) nüfusu bulunuyordu[41].

Ömerli, Hüseyinli, Koçullu ve Sırapınar 1960 yılında Beykoz ilçesinin Mahmutşevketpaşa Bucağına bağlıydı. Ömerli aynı zamanda bucak merkezi idi. Ömerli'nin 1.366 (808 erkek, 558 kadın), Hüseyinli'nin 396 (236 erkek, 160 kadın), Koçullu'nun 92 (49 erkek, 43 kadın) ve Sırapınar'ın 292 (157 erkek, 135 kadın), nüfusu vardı[42].

1967 yılında bazı köylerin idari yapısında değişiklikler yapıldı. Ömerli, Koçullu, Sırapınar ve Hüseyinli yine eskiden olduğu gibi Beykoz İlçesi Mahmutşevketpaşa nahiyesine bağlı iken, Üsküdar ilçesine bağlı 7 bucak teşkilatı kaldırılmış, bu bucaklara bağlı köylerden Alemdar, Çekmeköy, Reşadiye ve Sultançiftliği Üsküdar merkez ilçeye bağlandı[43].

1975 yılında ise köylerin nüfuları şöyleydi: Ömerli 256, Koçullu 210, Sırapınar 247, Hüseyinli 340, Alemdar 3.056, Çekmeköy 1.850, Reşadiye 300 ve Sultançiftliği 925.

1980 yılındaki idari durum aynı 1975'teki gibi olup köylerin nüfusu da şöyleydi: Ömerli 1.472, Koçullu 292, Sırapınar 323, Hüseyinli 402, Alemdar 4.044, Çekmeköy 1.938, Reşadiye 420 ve Sultançiftliği 2.035[44].

1987 yılına idari alanda yapılan değişikliklerle Çekmeköy ve civarındaki köylerin durumunda da değişiklikler oldu. Bu tarihe kadar bir kısmı Üsküdar, bir kısmı da Beykoz'a bağlı olan köyler, 1987'de Ümraniye'nin ilçe olarak teşkilatlanmasıyla birlikte, Ümraniye ilçesine bağlandı[45].

1994 yılında ise Alemdağ, Çekmeköy, Ömerli ve Sultançiftliği Ümraniye ilçesine bağlı belde haline getirilmiştir. Hüseyinli, Koçullu, Reşadiye ve Sırapınar'ın durumunda herhangi bir değişiklik yapılmadı ve yine Ümraniye'ye bağlı köy olarak kaldılar.

2000 yılında Ümraniye ilçesine bağlı olan köylerden Hüseyinli'de 700, Koçullu'da 1.017, Reşadiye'de 2.074, Sırapınar'da 667 nüfus vardı. 2010 yılında ise bu köyler Çekmeköy ilçesine bağlandı. Bu tarihte de Hüseyinli'de 748, Koçullu'da 1.400, Reşadiye'de 1.969, Sırapınar'da 796 nüfus vardı.

Nüfus sayıları ile ilgili bilgilere baktığımızda 1960'lı yıllara kadar bölgede sosyokültürel anlamda çok önemli bir değişiklik yoktu. Bu tarihlerden sonra bölgenin yerleşim durumu ve nüfus yapısında önemli değişikliklere olmaya başladı. 1950'lerden itibaren Türkiye'de çok önemli toplumsal değişimler meydana geldi. Siyasi açıdan tek parti dönemi sona ererek çok partili döneme geçildi. Ekonomide tarımsal üretimden sanayi üretimine doğru yöneliş hızlandı. Buna paralel olarak kırsal kesimden kentlere doğru hızlı bir göç başladı[46].

Bugünkü Çekmeköy ilçesinin bulunduğu saha da en çok göç alan iki şehrin ortasında olduğundan göç hareketlerinden en fazla etkilenen yerlerden birisi oldu. Sanayi faaliyetlerinin gelişmesine paralel olarak, günümüzde bu bölgeye göç hâlâ hızlı şekilde devam etmektedir. Ayrıca bölgeye yapılan askerî tesisler de her türlü medenî ihtiyacın bölgeye getirilmesinde lokomotif vazifesi görmüştür.

Günümüzde sosyal ve iktisadi gelişmeler olsa bile Çekmeköy'ün bazı bölgelerinde tarım, hayvancılık, bağ ve bahçe işleri yapılmakta olup geleneksel köy hayatının izleri devam etmektedir.

Kaynak:

Arif KOLAY, İstanbul'un Yaşam Pınarı Çekmeköy, Çekmeköy Belediyesi Yayını, İstanbul 2013.